

Jaargang 96 | nr. 4 | december 2019 | prijs in losse verkoop € 5,95

HEEMSCHUT

VOOR HET BEHOUD VAN ERFGOED

10.000 voor
monumenten

Kwetsbaar
Landschap

Nieuwe
voorzitter

De goudglans van het Enkhuizer Weeshuis

Eloy Koldeweij en Gerrit Vermeer

In 1873 maakte de Franse kunsthistoricus Henry Havard (1838-1921) een reis langs de Zuiderzee. Daarbij meerde hij ook aan in Enkhuizen waar hij, naast verschillende andere bezienswaardigheden, ook het weeshuis bezocht. In zijn reisverslag, *La Hollande pittoresque: voyage aux villes mortes du Zuiderzée*, kwam dit uitgebreid aan bod. Daarbij viel hem vooral het goudleerbehang op: *'Deux vastes chambres, dont je ne me rappelle plus bien la destination, sont tendues en cuir de Cordoue de la plus grande magnificence et de la plus belle conservation.'* [Twee grote kamers, waarvan ik de bestemming me niet meer kan herinneren, zijn behangen met goudleer met een fantastische uitstraling dat in uitzonderlijk goede toestand bewaard gebleven is.]

Van de regentessenkamer bleef een foto uit 1887 bewaard van kort na dit bezoek. De vormenrijkdom van het behang doet niet onder voor die van de rijk gedecoreerde schouw. Uit de rekeningen van het weeshuis blijkt dat de schouwen in de regenten- en regentessenkamer in de jaren 1741-1742 zijn vervaardigd door de steen- en beeldhouwer François Absiel (1696-1754) uit Amsterdam en de houtsnijder Pieter de Nicolo uit Enkhuizen. Jan Verbruggen (1712-1781), een regent van het weeshuis, die naast zijn beroep als kanonnengieter schilderde en tekende, vervaardigde de bijbehorende schilderstukken.

De schouw in de regentessenkamer in 1887 met het goudleerbehang.

Foto Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

Modern goudleer

Niet alleen voor de marmieren schouwen, ook voor het goudleer togen de regenten naar Amsterdam. Zij kochten de behangsels bij Nicolaas Blankert (1702-1750) en Clara de Hondt (†1751), beter bekend als de Weduwe Alexander Baert en Soonen, twee gerenommeerde behangselleveranciers. Op 23 juli 1742 betaalden de regenten hun rekeningen van respectievelijk 300 gulden en 14 stuivers en 343 gulden en 3 stuivers. De Amsterdamse kamerbehanger Alexander van Zanten rekende volgens op 15 augustus een post van 100 gulden voor het aanbrengen. Achter het behang liet hij zijn adreskaart achter: 'ALEXANDER VAN ZANTEN, MEESTER KAMERBEHANGER, Woond op de Heerengragt, by de Oude Spiegelstraat, in het Wapen van Amsterdam, tot AMSTERDAM.' Handgeschreven staan daarbij de datum 23 juli 1742 en de namen van de burgemeester en de president van het weeshuis genoteerd.

De regenten en regentessen gaven de voorkeur aan een eigentijdse vormtaal, zowel bij de schouwpartijen als de goudleeren behangsels. De patronen van de twee behangsels vertonen overeenkomsten in opzet, maar zijn in detail en kleurstelling verschillend uitgewerkt. Het formaat van de individuele vellen van beide behangsels, circa 110 x 78 cm en circa 102,5 x 73 cm, is aanmerkelijk groter dan dat van enkele decennia eerder. Het in het kalfsleer geperste reliëfpatroon toont bandwerk dat glimt als goud. Het is alleen geen goud wat er blinkt: het met bladzilver bedekte goudleer wekt die indruk door de daarover aangebrachte gelige vernislaag. Het weelderige bladwerk en de bloemboeketten zijn bont beschilderd. De linker- en rechterzijde van beide patronen zijn, op kleine details na, spiegelbeeldig.

Op grond van stilistische overeenkomsten wordt het goudleer uit de regentenkamer toegeschreven aan de goudleermakerij van Carolus Jacobs (1693-1728) uit Mechelen, die na zijn overlijden werd voortgezet door zijn weduwe Catharina Serraris. Of het goudleer van de regentessenkamer

Foto Henriette Tjigenkamp

Adreskaart van de Amsterdamse kamerbehanger Alexander van Zanten, 1742.

ook daar vandaan komt, blijft gissen. Van Nicolaas Blankert is bekend dat hij ook zelf goudleer produceerde. Het goudleer dat hij verhandelde betrof hij, net als de weduwe van Alexander Baert, van onder andere Van den Kieboom in Dordrecht en Catharina Serraris in Mechelen.

Oud behang in nieuw weeshuis

In januari 1903 stelde de vader van het weeshuis D. Scholten aan de regenten voor het verouderde weeshuis door nieuwbouw te vervangen. Dit plan viel in goede aarde. Afscheid nemen van de beide regentenkamers wilden de regenten echter niet. Zij waren stellig van mening '...de beide kamers voor de directie te behouden of indien zulks niet kan het binnenzijde daarvan n.l. goudleer en schoorsteenmantels in de te maken

kamers te gebruiken'. Dit paste ook geheel in de smaak van dat moment. In de tweede helft van de 19de eeuw en de eerste decennia van de 20ste eeuw werd goudleer erg gewaardeerd. In 1904-1905 werd het oude weeshuis gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw naar ontwerp van architect U.J. van der Meulen (1853-1933), de opzichter van de gemeente Enkhuizen. De twee regentenkamers werden bepalend bij het ontwerp van de nieuwbouw en zijn op exact dezelfde positie herplaatst. Dit bepaalde zowel de breedte als de bijzondere positie van het nieuwe weeshuis, enigszins schuin aan de Westerstraat, ver achter de bestaande rooilijn.

Via het Rijksmuseum te Amsterdam werd de Utrechtse behanger Frans van Klaveren aangezocht voor het afnemen, restaureren

en herplaatsen van beide behangsels. Die begrootte het werk op 375 gulden. Uiteindelijk kwam hij uit op 425 gulden, waar Van der Meulen 25 gulden vanaf wist te krijgen. Niet alle vellen bleken opnieuw bruikbaar, waardoor in de nieuwe bestuurskamers een lambrisering aangebracht moest worden. Door te hoog te stoken werd het in de verrekken erg droog, waardoor de vochtgevoelige goudleren behangsels scheurden. Daarom moest Van Klaveren in september 1907 terugkomen, waarvoor hij 57 gulden rekende. In april 1942 - zo bleek uit notities achter het behang - vonden er nogmaals reparaties plaats. Dit keer door een plaatselijk bedrijf dat gespecialiseerd was in zonschermen.

Waterschade en restauratie

Op 23 juli 1996 werd het weeshuiscomplex door brand getroffen waarbij een deel van de kap is verwoest. De interieurs bleven gelukkig gespaard, maar de twee goudleren behangsels liepen door het bluswater zware beschadigingen op. Ze werden in allerijl afgenomen en tijdelijk opgeslagen. Tot restauratie kwam het niet. Sinds 2016 stelt de gemeente, bijgestaan door de Vereniging Oud Enkhuizen en een groot aantal deskun-

Foto E. Koldewey

Het goudleerbehang uit de regentenkamer voor de brand in 1996.

Foto Vereniging Oud Enkhuizen

Regentessenkamer, begin van de 20ste eeuw.

digen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en diverse musea, alles in het werk om de restauratie en de herplaatsing van dit zeldzame erfgoed mogelijk te maken. Hoewel het pand niet meer in bezit is van de gemeente, acht deze zich nog steeds verantwoordelijk voor het goudleer. ■

Eloy Kodewey is senior specialist historische interieurs bij de RCE, Gerrit Vermeer is kunsthistoricus, werkzaam bij de VU en bestuurslid Vereniging Oud Enkhuizen.